

Dr. Velimir Šimičić

HRVATSKI TURIZAM I PROCJENE NJEGOVIH GOSPODARSKIH UČINAKA

Sažetak

U radu se govori o važnosti turizma za cjelokupno hrvatsko gospodarstvo i pokušajima procjene njegovih ekonomskih učinaka. Svi dostupni podaci rezultat su pojedinačnih institucionalnih i osobnih procjena utemeljenih na nedostatnim statističkim podacima i istraživanjima. To se, nažalost, u istoj mjeri odnosi i na izrađenu Satelitsku bilancu turizma kao i na službene podatke Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka koje je u zadnjih šest godina, bez ikakvog obrazloženja, promijenilo nekoliko izvora i osnova procjena, dovodeći u pitanje pouzdanost i upitnost njihova korištenja ali i vjerodostojnost i konzistentnost vođenja turističke politike na takvoj osnovi.

Ključne riječi

Hrvatski turizam; gospodarski učinci; turistička satelitska bilanca, turistički prihodi

Kada se govori o gospodarskim učincima turizma može se ustvrditi da je riječ o vrlo čestom i već dugo aktualnom pitanju na koje mi danas u Hrvatskoj još uvijek nismo kadri dati ekonomski uvjerljiv odgovor. To naravno ne znači da takav odgovor nije moguć, nego samo naglašava činjenicu da je on u nas sveden na razinu pojedinačnih institucionalnih i osobnih procjena i ocjena a ne ekonomski utemeljenih i pouzdanih podataka i činjenica. Iako se nekome može učiniti pretjeranim, navedeno je pitanje u nas već poprimilo karakter poslovičnog skolastičkog pitanja o konju i mogućem broju njegovih zuba. U vrijeme kada se takvo pitanje postavilo, a riječ je o srednjem vijeku, znanstveni, a to je tada značilo filozofski, odgovor bio je na razini besplodnog umovanja o gotovo nerješivom problemu, iako je bio moguć jednostavan i neposredan odgovor – trebalo je samo prvom konju otvoriti usta i izbrojiti koliko ima zuba. Ali uz tadašnji svjetonazor i filozofsko razmišljanje odvojeno od života i prakse, to se nije učinilo.

Kada je riječ o turizmu i njegovim gospodarskim učincima kao da smo svi zajedno u navedenoj skolastičkoj zamci. Uvjereni smo da su oni, općenito govoreći, veliki i značajni, ali ne znamo i ne možemo egzaktno reći koliki su, na koje se sve načine pojavljuju, odnosno kako ih je moguće kvantificirati i vrijednosno izraziti. Pri tome, naravno ne mislimo na uobičajene statističke i druge podatke o turizmu kojima se on danas u nas opisuje, ali ne objašnjava njegova gospodarska bit.

Naime, ono što se danas u hrvatskom turizmu i njegovim ostvarenjima prati na makro razini isključivo su fizički pokazatelji same pojave koji ne prelaze okvir najjednostavnijih brojčanih izraza, brojeva i njihovih različitih odnosa. Njima se redovito pridodaju još i pokazatelji direktne i indirektno zaposlenosti, ostvarene prosječne potrošnje i deviznog priljeva, koji su i sami predmetom procjena, a ne metodološki jedinstvene osnove i egzaktno veličine s kojima određene institucije i pojedinci izlaze u javnost. To drugim riječima znači da se turizam u nas još uvijek

gleda i ocjenjuje, praktično isključivo, kroz fizičke pokazatelje ostvarenog broja turista i noćenja, pa je onda razumljivo da se onda na isti takav način postavljaju i njegovi razvojni ciljevi. Praktično, do 2006. godine to je bilo povećanje broja turista i noćenja do već ostvarenih razina u godinama prije Domovinskog rata, iako se i u tom slučaju može govoriti samo o istim brojevima i drugim fizičkim pokazateljima, ali s različitom sadržajnom osnovom i različitim učincima s obzirom na bitno različite političke, društvene i, naravno, gospodarske uvjete poslijeratne obnove i razvitka.

Međutim, uz navedenu se tvrdnju kao najvažnije postavlja pitanje o kakvim i kolikim je sve učincima riječ, tko ih sve snosi, kako ih osjeća, čega su oni posljedica i što potiču ili uzrokuju. Na žalost, naša ukupna znanja o njima bila su i jesu nedostatna i ne prelaze razinu pojedinačnih, u osnovi paušalnih ocjena o velikim i brojnim učincima koji opravdavaju sve uloženo u turizam i sve ono što je, ili se nekome čini da jest, od njega nerazdvojno, uključujući i sve njegove, direktne i indirektne, štetne prostorne, prometne, gospodarske, okolišne, društvene i druge učinke i posljedice. Osnova takvih razmišljanja i stavova nalazi se u krajnje pojednostavljenoj i reduciranoj razvojnoj i gospodarskoj matrici prema kojoj bi veći, i poželjno, stalno rastući broj turista i noćenja automatski trebao značiti i veće i značajnije gospodarske učinke, i to, naravno, obično samo pozitivne.

Drugi razlog navedenog stanja je svakako izostanak cjelovitog i sustavnog statističkog praćenja i analize turizma i njegovih učinaka, posebice onih gospodarskih kao temeljne osnove usmjerenja i vođenja njegova razvitka.

Ali zato što ne činimo mi rade drugi, pa se zapravo može ustvrditi da se naša opća znanja o turizmu i njegovim učincima temelje na analizama, procjenama i ocjenama učinaka turizma, odnosno turističkog gospodarstva ne samo u drugim turističkim zemljama, nego, još naglašenije i na analizama i ocjenama njegove važnosti i vrijednosti u okviru cjelokupnog europskog i svjetskog gospodarstva. A oni su, bez potrebe posebnog navođenja relevantnih podataka i činjenica, zaista impresivni, ali istovremeno za nas, obzirom na postojeću gospodarsku strukturu, razinu razvijenosti i cijeli niz drugih posebnosti, teško primjenjivi ili čak neprimjenjivi. U govoru o hrvatskom turizmu, njegovoj gospodarskoj važnosti i vrijednosti, na tu se činjenicu često zaboravlja ili se njena važnost neopravdano umanjuje.

Navedeno se, prije svega, odnosi na postupke procjene i ocjene gospodarskih učinaka turizma, odnosno turističkog gospodarstva od strane WTO-a i WTTC-a i pokušaja njihove nekritičke primjene za određene gospodarskih učinaka hrvatskog turizma. Riječ je, prije svega o satelitskoj bilanci turizma kao posebno razvijenoj i primijenjenoj metodološkoj osnovi procjene učinaka turizma na gospodarstvo određenog područja. Međutim, bez obzira na teorijsku i praktičku primjenjivost i vjerodostojnost dobivenih rezultata, odnosno procjena, neprijepornom ostaje činjenica da je za potrebe izrade satelitske bilance potrebno, prije svega, pristupiti temeljitoj reviziji postojećeg statističkog i dokumentacijskog praćenja turizma, odnosno turističkog gospodarstva i njihove prilagodbe i usklađivanja sa istovrsnim, i danas već standardiziranim postupcima svih najvažnijih turističkih država i svjetskih i europskih subjekata i institucija u turizmu.

Za Hrvatsku kao zemlju u kojoj je turizam od posebne važnosti za stanje i razvitak njenog cjelokupnog gospodarstva, činjenice i podaci o njegovim ukupnim

gospodarskim učincima imaju, odnosno trebali bi imati posebnu važnost i vrijednost. Štoviše, može se sa sigurnošću ustvrditi da razlozi navedene potrebe prelaze okvire afirmacije turizma i njegove gospodarske vrijednosti i da se nalaze u samoj biti vođenja najšire gospodarske politike, budući da turizam, odnosno cjelokupno turističko gospodarstvo, predstavlja njen apsolutno najmarkantniji i najvažniji segment. On je „trade mark“ hrvatskog gospodarstva. Sasvim sigurno ne jedini, ali zato znak koji u sebi sjedinjuje daleko najveći broj gospodarskih djelatnosti i njihovih područja. Navedeno se, na žalost, ni na kakav način ne bi trebalo shvatiti, niti se može shvatiti, kao neku posebnu gospodarsku prednost ili sreću, već kao činjenicu da drugih sličnih integrirajućih razvojnih osnova Hrvatska jednostavno nema. Drugim riječima, u proizvodno, odnosno industrijski nejakom hrvatskom gospodarstvu turizam nije izraz gospodarske i razvojne sreće, nego objektivne datosti i realnosti. To treba shvatiti i prihvatiti, stvarajući uvjete najboljeg mogućeg korištenja njegovih ukupnih gospodarskih i razvojnih mogućnosti i prednosti koje ima pred cijelim nizom drugih gospodarskih djelatnosti i područja uz istovremeno najveće moguće smanjenje svih njegovih neželjenih i negativnih učinaka na cjelokupnu resursnu osnovu na kojoj se temelji.

Da bi se to moglo činiti potrebno ga je poznavati i pratiti temeljem stalnih statističkih i cijelog niza drugih istraživanja posebno prilagođenih zahtjevima navedenog metodološkog postupka izrade turističke satelitske bilance, također kao jednog stalnog i kontinuiranog istraživanja i procjenjivanja. Bez takve osnove svaki pokušaj njene „jednokratne „ izrade ostaje nužno na neobvezujućoj modelskoj razini na kojoj je moguće doći ne samo do stvarnog nego i do nekog željenog i unaprijed određenog rezultata.

Nažalost, upravo se na takav način pristupilo izradi satelitske bilance hrvatskog turizma čiji su rezultati pridonijeli novoj zbrci, nerazumijevanju, kako same potrebe i svrhe njene jednokratne izrade, tako i upitnosti i bilo kakve praktične korisnosti dobivenih rezultata, o kojima će u nastavku još biti riječi.

Potrebno je svakako spomenuti i činjenicu da su i prije izrade satelitske bilance hrvatskog turizma i objave njenih rezultata postojale , na drugim osnovama izrađene procjene veličine ostvarenih turističkih prihoda. Riječ je o izračunima i procjenama Hrvatske narodne banke čiji se podaci i danas koriste kao jedini službeni izvor.

Sve navedeno možda i ne bi zahtijevalo posebnu analizu i ocjenu da u izrađenim procjenama i veličinama nije došlo do teško objašnjivih i prihvatljivih promjena i odnosa.

Da nije riječ o subjektivnom stavu i ocjeni neprijeporno dokazuju, ne samo određene pojedinačne paušalne ocjene i procjene, nego i službeni dokumenti i statistike, među koje svakako spada i službena statistička publikacija „Hrvatski turizam u brojkama“⁽¹⁾ u izdanju Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka, koja se danas može ocijeniti i kao izraz višegodišnje tradicije, htijenja i potreba da se oblikuje i redovito izdaje jedna specijalistička publikacija kojom bi se u cijelosti prikazalo stanje, struktura i sva druga bitna obilježja hrvatskog turizma, njihova kretanja i promjene, i što je posebno važno njegovi ukupni gospodarski učinci.

Navedena želja i htijenje neupitno imaju utemeljenje u činjenici da je turizam shvaćen kao „sintetički ili hibridni gospodarski sektor“ turističkih, i s turizmom, izravno ili neizravno, povezanih gospodarskih aktivnosti ili djelatnosti, za cijelo hrvatsko gospodarstvo njegov apsolutno najvažniji dio. Nažalost, navedenom se publikacijom, a niti drugim statističkim ili sličnim publikacijama i radovima to do sada još nije uspjelo ni pokazati niti dokazati.

Publikacija, „Hrvatski turizam u brojkama“ je kroz nekoliko posljednjih godina mijenjala izgled, ali je njen sadržaj praktično ostao, ne samo neizmijenjen, nego, unatoč namjeri prikaza „novih“ relevantnih podataka, posebice gospodarskih učinaka, čak i osiromašen, obezvrijeđen i potpuno promašen.

Naime, ono što je „mijenjano“ i „dopunjavano“ odnosi se isključivo na razvrstavanje i interpretiranje prema različitim obilježjima, tzv. osnovnih pokazatelja razvitka turizma kao što su pokazatelji smještajnih mogućnosti i broja i strukture turista i ostvarenih noćenja. Budući da svi ti podaci i pokazatelji predstavljaju službene podatke Državnog zavoda za statistiku, jedinu vrijednost navedene publikacije moguće je naći u činjenici da su oni sveobuhvatno i zasebno prikazani na dostupniji i praktičniji način nego što je njihov prikaz u Statističkom ljetopisu Državnog zavoda za statistiku. Međutim, uz neke tiskarske pogreške, neki od prikazanih podataka, načina njihova sažimanja i interpretacija zahtijevaju posebnu pozornost i objašnjenja, što bi trebalo biti predmetom posebne analize.

U kontekstu sadržaja ovoga osvrta svakako najveću pozornost zaslužuje činjenica da se u izdanju navedene publikacije za 2003. i 2004. godinu odustalo od prikaza, pa i bilo kakve interpretacije službenih podataka o učincima turizma koji se u Statističkim ljetopisima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske navode, a koji su se koristili sve do zaključno 2002. godine a zatim od 2004. godine (!?) do danas. Temeljem te činjenice otvaraju se mnoga pitanja na koja vjerojatno samo Izdavač - Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka, odnosno odgovorne osobe za navedenu publikaciju imaju jasne i nedvosmislene odgovore. Za sada su oni njenim korisnicima ostali nepoznati, baš kao i razlozi, svrsishodnost, utemeljenost, opravdanost i dopustivost da se u službeni dokument Ministarstva kao najodgovornije državne institucije za turizam uvrštavaju podaci stranih institucija (WTTC – World Travel & Tourism Council i OEF – Oxford Economic Forecasting), i to bez ikakvih objašnjenja, inače potpuno krivo shvaćenog i interpretiranog izvora „Croatia – The Impact of Travel & Tourism on Jobs and the Economy“⁽²⁾

Riječ je, dakako, o pokušaju izrade satelitske bilance hrvatskog turizma, ili jednostavno rečeno o pokušaju izrade što je moguće „točnije“ procjene financijskih i svih drugih gospodarskih učinaka turizma i njegova strukturnog pozicioniranja u okviru cjelokupnog hrvatskog gospodarstva. Da bi se u tome uspjelo potrebno je raspolagati vrlo bogatom, dobro strukturiranom i raznovrsnom statističkom i drugom dokumentacijskom osnovom. Kada ona ne postoji, kada je nedovoljna ili neprilagođena navedenoj potrebi, onda je prvi i nezaobilazan korak u bilo kakvoj strukturnoj, kvantitativnoj, vrijednosnoj ili nekoj drugoj sličnoj ocjeni i analizi turizma u okviru cjelokupne gospodarske strukture jedne zemlje, njeno sadržajno određenje i sustavna priprema i dugoročna prilagodba svim bitnim gospodarskim promjenama. Na taj su način postupile sve zemlje koje o turizmu razmišljaju ozbiljno i koje su pristupile izradi turističkih satelitskih bilanci kao osnovi konzistentnog dugoročnog

vođenja i pozicioniranja turizma u njihova, u pravilu, strukturno razvijenija gospodarstva. Naime, gotovo u njima svima su se raspoloživi statistički i drugi izvori pokazali nedostatnim i, u pravilu, direktno neprimjenjivim. Konačno, od navedene činjenice polazi i službena metodologija izrade turističke satelitske bilance („Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework“, Statistical Commission of the United Nations, March 2000³⁾), odnosno „European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts“, EUROSTAT⁴⁾) u kojima, jedna od doslovno prvih rečenica glasi: „Razvoj turističke satelitske bilance omogućiti će ispravno mjerenje i uspoređivanje turizma sa ostalim ekonomskim sektorima. Rezultati TSA će omogućiti bolje razumijevanje stvarne veličine i vrijednosti turističke industrije, i to **temeljem konkretnih, međunarodno usporedivih i pouzdanih veličina kvalitetnih statističkih pokazatelja službenih nacionalnih statističkih sustava**“⁵⁾ ili „Države sada trebaju snažne informacije i indikatore za povećanje kredibiliteta pokazatelja gospodarske važnosti turizma. Oni bi trebali imati slijedeće karakteristike:

- One bi po svom karakteru trebale biti **statističke** koje se pripremaju na **stalnoj osnovi**, a to znači ne samo kao jednokratne procjene nego kao **stalna statistička istraživanja** uz korištenje i izradu određenih graničnih procjena temeljem slobodnijeg korištenja indikatora kako bi se povećala korisnost rezultata;
- Procjene se moraju temeljiti na **pouzdanim statističkim izvorima** kojima su, uz moguće korištenje posebnih procedura, obuhvaćeni posjetitelji i pružatelji usluga;
- Podaci trebaju biti **usporedivi** unutar jedne zemlje, usporedivi između država i usporedivi s drugim područjima gospodarskih djelatnosti;
- Podaci trebaju biti **konzistentni**, a prikazani unutar makroekonomskog okvira **prepoznatljivi** i na međunarodnoj razini.⁶⁾

Sve navedeno, jednostavnim riječima rečeno, znači samo potvrdu činjenice da su za svaku analizu neke gospodarske pojave, ocjenu njenoga stanja ili mogućeg razvitka potrebni pouzdani, konzistentni, prepoznatljivi i vremenski kontinuirani statistički podaci. To je naravno i temeljna pretpostavka za izradu navedene satelitske bilance turizma, shvaćene, prije svega, tek kao mogući metodološki okvir pozicioniranja i vrednovanja turizma kao dijela gospodarske strukture neke zemlje. Kada navedena statistička i ostala dokumentacijska osnova ne postoji ili je nedovoljna i potpuno neprilagođena potrebi, onda i provedene analize i ocjene ne mogu imati nikakvu ili, u najboljem slučaju, imaju samo određenu metodološku i modelsku vrijednost.

Činjenica da se u nas prišlo izradi satelitske bilance turizma unatoč nepostojanja potrebnih statističkih i drugih dokumentacijskih osnova i da se na promjeni stanja, odnosno početku pripreme i prilagodbe statističkih i drugih osnova za njenu izradu do danas nije ništa učinilo, samo pokazuje razinu znanja onih koji su njenu izradu ne samo naručili i platili, nego koji su dobivene rezultate nekritički koristili kao egzaktnu veličinu i pokazatelje važnosti i vrijednosti turizma, i koji ih, štoviše, i danas koriste kao pouzdan prognostički okvir prema kojem bi ukupni učinci turizma izraženi ostvarenim prihodima trebali rasti prosječno godišnje oko 5% kako bi 2013. godine dosegli predviđenu veličinu od čak 20.200 milijuna USD.⁷⁾

Budući da su, kao što je već rečeno, u nas raspoloživi statistički i drugi izvori potrebni za izradu turističke satelitske bilance bili nedostatni i neprilagođeni, posebice u odnosu na njihovu sadržajnu osnovu, obuhvat i vremenski niz, Izrađivači, WTTC i OEF, su bili primorani pristupiti najrazličitijim pretpostavkama i procjenama, pa i upitnom korištenju različitih izvora drugih država. O njihovu broju i obuhvatu možda najrječitije govori podatak da su rezultati izrađene turističke satelitske bilance u osnovi rezultat ekonometrijskog modela s više od 200 varijabli, od kojih se njih samo oko 30 smatra bitnim, pa je očito da se njihovim, manjim ili većim pojedinačnim promjenama i odnosima, može doći do različitih, pa i realno mogućih i poželjnih rezultata, koji se, nažalost, bez poznavanja svih ulaznih veličina i odnosa i njihove utemeljenosti na nikakav način ne mogu provjeriti. A u gospodarskom smislu jednako vrijednim podatkom bi se mogao ocijeniti rezultat o „direktnom i indirektnom doprinosu sektora turizam i putovanja ukupnom gospodarstvu od 20,8%⁽⁸⁾ ili, npr., od 19,0 % ili 23,0% ,koji su, isto tako, mogli biti rezultat nešto izmijenjenih inputa, i koji su se na isti način mogli ocijeniti „realno mogućim“, prihvatljivim ili značajnim. Tu se naravno otvara nekoliko pitanja. Jedno se odnosi na „lažnu“ dilemu da li je turizam posebno važan i vrijedan dio našeg cjelokupnog gospodarstva, i drugo, da li bi se išta bitno promijenilo ili dogodilo da je, npr., dobiven rezultat o navedenom doprinosu od 30 ili čak 35 %.

Bezrezervni odgovor na prvo pitanje može biti samo potvrđan, bez obzira i na često naoko različita mišljenja i stavove o apsolutnoj vrijednosti njegovih gospodarskih i društvenih doprinosa u odnosu na cijeli niz, u pravilu, vrlo velikih, direktnih i indirektnih gospodarskih i društvenih troškova.

I na drugo postavljeno pitanje moguće je dati bezrezervni odgovor. Naime, bez stvarnog uvažavanja prethodno navedenih određenja turizma kao osnove i odrednice razvitka cjelokupnog hrvatskog gospodarstva ništa bitno se ne bi izmijenilo ili dogodilo ni da se došlo do procijene udjela turizma u bruto nacionalnom proizvodu od 30%, 35 % ili više.

Sve navedeno nedvosmisleno pokazuje da bez pouzdanih statističkih podataka i drugih pokazatelja i njihove triangulacije, odnosno promatranja i ocjene iz različitih perspektiva i motrišta, i na njima utemeljene gospodarske politike, analize i ocjene važnosti i vrijednosti turizma ostaju na razini slobodnih i neobvezujućih procjena ili pak na razini određenih „metodoloških“ promišljanja i odgovarajućih modelskih veličina i odnosa pomoću kojih je čak moguće doći i do unaprijed određenih ili željenih rezultata.

Da je to tako, vrlo je ilustrativan primjer određenja jedne od ključnih veličina u ranije spomenutoj, odnosno izrađenoj satelitskoj bilanci. Riječ je o tzv. „Travel&Tourism time ratio“ (TTR) koji je korišten kao opći faktor za određenje potrošnje domaćinstava na određene proizvode namijenjene turističkom korištenju (npr., odjeće), a „rezultat“ je pretpostavljenog odnosa vremena namijenjenog „turističkim aktivnostima“ i godišnje ukupno raspoloživog vremena. U konkretnom slučaju taj je faktor (TTR) određen stavljanjem u odnos broja 32 (zakonski zagarantirani dani godišnjeg odmora i dani službenih državnih blagdana – uz napomenu autora da taj broj u SAD-u iznosi 22) i broja 365 koji predstavlja broj dana u godini. Na taj način izračunati TTR iznosi 8,8%. Za pretpostavljenu, daleko veću potrošnju domaćinstava u restoranima i za športske aktivnosti, na temelju procijenjene veličine ukupnog godišnjeg

slobodnog vremena svakog člana ponaosob, navedeni faktor iznosi 19%. Troškovi domaćinstva za cestovni prijevoz (troškovi kupnje automobila, goriva i osiguranja) procijenjeni su faktorom 25%.

Što sve navedene i mnoge nenavedene pretpostavke i brojevi znače, i kako ih je uopće moguće obrazložiti i opravdati bez potrebnih istraživanja i podataka nije ni potrebno posebno komentirati. Njihova „utemeljenost“ je toliko slaba da ih je, praktično, bez ikakve greške moguće mijenjati, varijantirati i „modelirati“ prema nekom, unaprijed zadanom ili željenom rezultatu.

Na navedenoj se osnovi ozbiljna turistička i gospodarska politika ne može voditi. Štoviše, navedene pretpostavke i njihova „argumentacija“ mogu, u okviru gospodarske politike zemlje, samo dovesti u pitanje ozbiljnost zahtjeva „turističkog sektora“ u odnosu na druge gospodarske djelatnosti i njihove razvojne potrebe.

Nažalost, navedenim se pristupom nisu dobili uvjerljivi i utemeljeni pokazatelji i argumenti o važnosti i vrijednosti turizma za hrvatsko gospodarstvo, ali se zato otvorio cijeli niz pitanja, od stručnih do provedbenih, koja su do danas ostala bez odgovora. I dalje je, puno toga što se odnosi na turizam, uključujući, naravno, i njegove svekolike gospodarske učinke, ostalo na razini različitih, ad hoc procjena i ocjena. One se mijenjaju, njihovi izvori i osnove se mijenjaju, tako da apsolutno ništa nije sigurno, osim činjenice da turizam i s njime, direktno indirektno povezane djelatnosti, čine nezamjenjivi dio naše cjelokupne gospodarske osnove, što riječima vjerojatno nitko ne dovodi u pitanje, ali isto tako još nitko nije u mogućnosti to utemeljeno kvantitativno i vrijednosno pokazati i dokazati.

Ako se već od navedene izrade Satelitske bilance hrvatskog turizma do danas ništa nije učinilo, za nadati se da se sličan pokušaj neće ponoviti.

Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka bi svoju „turističku“ potvrdu, do sada u stručnoj i najširoj javnosti često osporavanu, mogao i trebao dobiti upravo na utemeljenom i argumentiranom pozicioniranju turizma u današnju i dugoročno sagledanu gospodarsku strukturu, i to prvenstveno postupnom i dugoročnom stvaranju pouzdanih statističkih i drugih pokazatelja i snažnih informacija i indikatora povećanja kredibiliteta njegove istaknute gospodarske važnosti i vrijednosti. To je definitivno ne samo najvažniji zadatak Ministarstva, nego ujedno i njegova moguća najveća snaga kao najodgovornije državne institucije za turizam, a posredno i za sve, s turizmom, direktno ili indirektno, povezane gospodarske i druge djelatnosti.

Međutim, način na koji se u to „krenulo“ ne daje nadu nekog promišljenog i utemeljenog razvoja. Svojevrsni dokaz takve ocjene jesu već navedene publikacije Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka – Turizam u brojkama – i načina prikaza gospodarskih učinaka turizma, odnosno procjene veličine ukupno ostvarenih prihoda od turizma (tablica) kao jedinstvenog izraza njegove važnosti, vrijednosti i uspješnosti. Prvo su korišteni podaci Hrvatske narodne banke zamijenjeni podacima, odnosno procjenama izrađene satelitske bilance da bi se i od toga bez ikakvog obrazloženja odustalo i zamijenilo podacima Državnog zavoda za statistiku a zatim ponovo „vratilo“ korištenju podataka Hrvatske narodne banke. Sve je to dovelo da i za istu godinu imamo različite podatke, ukupno teško usporedive i, što je najvažnije, krajnje nepouzdana procjene. Bez odgovora ostaje i pitanje da li se od satelitske

bilance i načina njene izrade, a čiji su se podaci još do nedavno koristili kao službeni, odustalo, ili je pak riječ o općem nesnalaženju i nerazumijevanju navedenih rezultata i njihove osnove i neodgovornog korištenja na razini dnevnopolitičkih procjena i ocjena na temelju kojih se konzistentna i dugoročna turistička , a za Hrvatsku to znači i cjelovita gospodarska politika, jednostavno ne može sagledati niti voditi.

Ostvareni prihodi od turizma

U mln EUR (USD)

Godina	Hrvatska narodna banka		Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2000.	3.011,8	(2.758,0)	(2.758,0) ²	/3.011,8/
2001.	3.749,3	(3.335,0)	(3.335,0) ² (3.439,0) ³	/3.749,3/ /3.866,2/
2002.	3.960,8	(3.811,4)	(3.951,3) ⁴	/ 4.106,2/
2003.	5.572,7	(6.310,5)	5.686,5 ⁵	/ 5.686,5/
2004.	5.505,6	(6.727,7)	5.505,6 ⁶	/ 5.505,6/
2005.	5.998,9	(7.370,1)	5.918,9 – procjene	/ 5.918,9/
2006. ¹	6.293,3	(7.990,1)	- ⁷	

1) Preliminarni podatak

2) Hrvatski turizam u brojkama 2001, MMTPR, 2002. (izvor podataka Hrvatska narodna banka)

3) Hrvatski turizam u brojkama 2002, MMTPR, 2003. (izvor WTTC i OEF)

4) Hrvatski turizam u brojkama 2003, MMTPR, 2004. (izvor WTTC i OEF)

5) Hrvatski turizam u brojkama 2004, MMTPR, 2005. (izvor Državni zavod za statistiku)

6) Hrvatski turizam u brojkama 2005, MMTPR, 2006. (izvor Hrvatska narodna banka)

7) Hrvatski turizam u brojkama 2006, MMTPR, 2007. (u tisku)

Nažalost, slično se pitanje postavlja i u slučaju podataka Hrvatske narodne banke kao jedinih službenih podataka budući da je i u tim veličinama u promatranom razdoblju došlo do teško objašnjivih promjena i odnosa. Ali idemo redom. U stupcu 5 prikazani su podaci stupca 4 – ostvareni prihodi izraženi u milijunima EUR- na način kako to čini Hrvatska narodna banka, tako da je moguća direktna usporedba podataka stupca 2 i stupca 4. Postojeće razlike koje nisu posebno velike upućuju na činjenicu da Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka nedosljedno i nekritički koristi različite izvore iako su jedini službeni oni Hrvatske narodne banke. Razlog odustajanja od daljnjeg objavljivanja procjena izrađene satelitske bilance najvjerojatnije se nalazi u činjenici da se ipak shvatila neodrživost njihova prihvaćanja i primjene. Kako je istovremeno došlo do bitnih promjena u procijenjenim veličinama ostvarenih turističkih prihoda od strane Hrvatske narodne banke (posebno naglašeno u procjeni prihoda za 2003. godinu u odnosu na 2002. godinu) realno je pretpostaviti da su neki elementi izrade satelitske bilance utjecali na promjenu dotadašnje metodologije izračuna turističkih prihoda. To nigdje nikada nije službeno objavljeno i objašnjeno ali je veličine procijenjenih turističkih prihoda od 2003. godine jedino na taj način moguće objasniti. Konkretno riječ je o teško objašnjivom porastu turističkih prihoda u 2003. godini za 1.611,9 milijuna EUR ili za 40,6 posto u odnosu na 2002.

godinu . Naime, u toj se turističkoj godini nije dogodilo ništa bitno novo. Turista je bilo ukupno 8,878.000 (7,409.000 stranih i 1,469.000 domaćih) ili 6,7 posto više, a noćenja 46,635.000 (41,323.000 stranih i 5,312.000 domaćih) ili 4,3 posto više nego u 2002. godini , s time da se prosječna dnevna potrošnja turista od oko 40 EUR također nije promijenila. Dakle, jedini mogući razlog navedenog povećanja procijenjene veličine turističkih prihoda je promjena načina, odnosno metodologije njihova izračuna (nesluženo se govori o još uvijek „eksperimentalnoj“ metodologiji).

U prikazanoj tablici su u podacima iz publikacije Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka koje se odnose na procjene iz satelitske bilance, navedene samo veličine koje su samo donekle usporedive sa podacima Hrvatske narodne banke. Međutim, u satelitskoj bilanci a i u navedenim publikacijama se navode i druge veličine kao što su „ukupna turistička potrošnja“ (sabirak svih oblika domaće i strane turističke potrošnje) koja je za 2001. godinu procijenjena na 4.933,10 milijuna USD, odnosno 5.545,9 milijuna EUR, a za 2002. godinu na 5.881,0 milijuna USD ili 6.111,6 milijuna EUR. Posebno važan i naglašen element satelitske bilance je procjena ukupnih gospodarskih učinaka turizma, koji su za 2001. godinu procijenjeni na 5.974,4 milijuna USD ili 6.716,6 milijuna EUR, a za 2002. godinu na 6.987,5 milijuna USD ili 7.261,9 milijuna EUR. Na navedenim veličinama izvršene su procjene udjela turizma u BDP-u od 20,8 posto i sve projekcije rasta turizma i njegovih učinaka do 2013. godine za koju su procijenjeni veličinom od 20.200 milijuna USD, ili prema današnjim odnosima na oko 16.000 milijuna EUR.

Kada se iz svih navedenih veličina pokuša izračunati veličina prosječne potrošnje turista onda je moguće doći do vrlo različitih brojeva koji su najmanje dvostruko, a češće i trostruko veći od veličine prosječne potrošnje od 42 EUR u 2004. godini do koje se došlo, danas već standardiziranim i redovitim istraživanjima Instituta za turizam iz Zagreba koja se provode od 1986 godine.⁹⁾

Uključivanjem u sve navedene proračune i veličine udjela tzv. neformalne ekonomije koja se u hrvatskom turizmu može procijeniti s 25 do 30 posto, čiji se gospodarski učinci ne mogu uključiti niti u modelsku strukturu izračuna satelitske bilance, dolazi se do apsurdne situacije da su ukupni gospodarski učinci turizma u Hrvatskoj, prosječno po glavi stanovnika jednaki ili čak veći od istovjetnih učinaka turizma Republike Austrije.

Izrada utemeljenih ekonomskih analiza i procjena direktnih i indirektnih učinaka turizma sigurno nije jednostavna ali prikazani pristup i odnos prema tom problemu u nas se može ocijeniti olakim, podcjenjivačkim pa i neznalačkim kojim se u najvećoj mjeri dovodi u pitanje valjanost i vjerodostojnost svih korištenih i objavljenih podataka, a to onda znači i svih na njima utemeljenih ocjena i planova i ukupne turističke razvojne politike.

Uz navedene osnove, pristupe, poimanja i razmišljanja uz koje svi zajedno i dalje ostajemo u skolastičkoj zamci nagađanja i mudrovanja s početka ovoga prikaza, vjerojatno je najbolje ne činiti nikakve procjene do trenutka odluke da se navedenim pitanjima posveti potrebna pozornost i da se počnu koristiti raspoloživa znanja, i to na stalnoj i dugotrajnoj osnovi bez koje je danas iluzorno utemeljeno govoriti i razmišljati

o turizmu kao hrvatskoj gospodarskoj razvojnoj osnovi i načinima njenog dugoročnog razvitka i korištenja.

Sve to stavlja veliku odgovornost na struku, ali se ona prvenstveno odnosi na institucije i osobe koje su zadužene i direktno ili indirektno odgovorne za turizam u svim njegovim gospodarskim i razvojnim dimenzijama a koje su još uvijek, u najvećoj mjeri, na razini općih i deklaratornih stavova, razmišljanja i djelovanja.

Korištena literatura:

- 1) *Hrvatski turizam u brojkama 2003, 2004, 2005 i 2006*, Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka
- 2) *Croatia – The Impact of Travel&Tourism on Jobs and Economy*, The World Travel&TourismCouncil (WTTC), London, 2003.
- 3) *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, Statistical Commission of the United Nations, New York, 2000.
- 4) *European Implementation Manual on Tourism Satellite Accounts (TSA)*, EUROSTAT, Unit D5
- 5) Isto, str.6
- 6) *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, str. 1.
- 7) *Croatia – The Impact of Travel&Tourism on Jobs and Economy*
- 8) *Hrvatski turizam u brojkama, 2004.*
- 9) *TOMAS 2004 – Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj*, Institut za turizam, Zagreb, 2005.